

Nikada se ne vraćaj u grad iz mladosti

Pogled na tvrđavu iz 1415. godine

Odlučio sam posjetiti grad u kome sam rođen. Nisam tamo bio već nekoliko godina, a želim otići na groblje i odati počast svojim dragim pokojnim roditeljima. Jer, tko ne poštuje mrtve, ne poštuje ni žive. A možda sam ja i previše emotivna osoba. Znam neke koji nisu posjećivali grobove svojih roditelja više od dvadesetak godina, pa nikomu ništa. Odabrao sam krenuti u kolovozu, kad u moj nekadašnji grad dođe najviše njegovih bivših stanovnika, koji su se one '92. kao i ja, raselili svuda po svijetu. Nadam se da ću u to vrijeme godišnjih odmora možda još sresti nekog znanca, prijatelja ili kolegu iz mladosti. Zaboravljam da sam kao i većina njih u mirovini i da više nisam vezan za

posao i obveze, pa mogu ići na "GO" kad god hoću. Nije mi palo na pamet hoću li uopće nekoga od njih prepoznati ako ga nisam vidio već dvadesetak godina.

Čudan je to grad. U njemu smo rođeni nas tri brata ali je u vrijeme našeg rođenja, grad svaki put pripadao nekoj drugoj državi. Tako smo sva trojica rođeni u tri različite države. Nema države na Balkanu koja nije propala. Kao najmlađi, ja sam rođen u FNRJ, a djeca što danas tamo dolaze na svijet, ona se rađaju u nekoj, ne znam kojoj po redu državi, koja se sada zove BiH-RS. Pa ti sad to razumi ako možeš.

Čim sam stigao u svoj rodni grad, našao sam se sa Draganom. Prijatelji smo od kada znamo za sebe, što znači više od šest decenija. Bili smo susjedi, a čak su i naši očevi nekada radili zajedno u Radioni za popravak lokomotiva. Zajedno smo odrasli, školovali se, dvadesetak godina radili u istoj tvrtki, koju smo uz velike napore od zanatskog poduzeća pretvarali u suvremenu tvornicu, koje danas više nema. Prava prijateljstva su iz djetinjstva i mladosti, dok sva ona koja se kasnije rode slučajna su ili nastanu iz interesa. Dragana i mene je rat u Bosni samo privremeno rastavio. On je nedavno došao iz Švedske da posjeti grobove svojih roditelja. Nismo više susjedi jer naših nekadašnjih obiteljskih kuća više nema. Pozivam ga da pođe sa mnom na moj već dogovoreni sastanak sa Ivanom, mojom divnom mladom rođakinjom, koja mi je svesrdno pomogla kad sam radio genealogiju obitelji i prikupljao podatke za šest generacija. Tom je prilikom iskazala strašno jake emocije i pisala mi da je vrlo ponosna što pripada baš toj, našoj obitelji. Znači, ima netko sličan meni, pa makar i u trećem koljenu. Javila mi je da se nedavno udala. Sva je sretna i želi da upoznam njenog muža, kako ne bih brinuo za koga se to moja rođakinja udala. Ni ona ne živi više u ovom gradu, nego je došla pokazati svom mužu grad u kome se rodila.

Čekamo Ivanu na prostoru gdje je nekada bilo šetalište koje smo u mladosti zvali *korzo*¹. Široko je nekoliko metara i proteže se uzdužno između glavne ulice koja je nosila ime Maršala Tita i stambenih zgrada u čijim se prizemljima nalaze brojne prodavaonice, kafići, restorani...Šetalište je ravno, dugo nekoliko stotina metara, a ja još zamišljam i drvored topola koje su se tu, dok sam bio dijete, povijale na vjetru i koje su bile stare nekoliko decenija kad sam otišao. Ali njih više nema.

Korzo je nekada bilo mjesto za "vidjeti i biti viđen", mjesto susreta i razmjene važnih i nevažnih informacija, novih vijesti i tračeva. Svaku je večer u dva smjera šetala *rijeka* od nekoliko stotina ljudi. Šetnja je počinjala oko 7 navečer, a završavala negdje poslije 10 sati. Šetali su mladići i djevojke, starci, žene udane, neudane, razvedene ili one sa muževima...Šetali su profesori, direktori, doktori, inženjeri, učenici, studenti, političari, poduzetnici, radnici, zaposleni, nezaposleni, umirovljenici, gradska elita, intelektualci, umjetnici, sportisti, novinari, običan svijet... Išlo se u laganom tempu, dobrom raspoloženju i pričalo se o aktualnim zbivanjima u sportu, politici, kulturi, umjetnosti... Često se razgovaralo o tome koji film uskoro stiže u kino i kakav je, gdje će za vikend biti najbolji plesnjak, tko je sastavio novi *band* (i sam sam tada imao jedan VIS²). Na korzu se moglo saznati tko je položio ispit na faksu, tko se zaposlio, tko je dobio promaknuće u firmi, gdje su kakve plaće, tko je položio vozački, kakav je čiji susjed... Moglo se vidjeti tko je iz Italije nabavio farmerke *Rifle*, tko je *zbario novu trebu*, tko se s kim druži, tko je s kim *dobar*...Nisu izostajali ni gradski tračevi i priče "iz povjerljivih izvora". Nakon završetka šetnje obično se išlo u slastičarnicu, neki restoran na ćevapčiče i pivo sa prijateljem, djevojkom, ženom... ili jednostavno doma.

Dok pričamo o korzu, moj prijatelj i ja se nekako osjećamo mlađi. Kao da se vraćamo u ono davno vrijeme mladosti kad smo osjetili prve drhtaje zagrljaja sa djevojkama. A djevojke su tada nosile miniće i iz kuće kretale bluza zakopčanih do grla, obećavajući roditeljima da će "doći na vrijeme".Onda bi iskoristile prvu priliku da šmugnu negdje u mrak, gdje bi u *znak slobode i protesta*, skinule grudnjake i sakrile ih u tašnice. Raskopčale bi dva-tri gumbića na bluzicama, pa na korzo u *lov na dečke*.

Nekadašnje korzo je i danas šetalište u centru grada odakle se vidi - na drugoj strani ulice-prekrasan park koji se zvao "Pet narodnih heroja". Park je isti samo još ljepši i nadam se da su u njemu još uvijek biste tih pet heroja iz NOR-a. Možda ima još i nekih heroja iz ovog posljednjeg, ali možda ne i zadnjeg rata u mom gradu. Odmah iza Parka nalazi se zgrada Općine, što me podsjeća na moje sudjelovanje u radu Skupštine u svojstvu zastupnika jedne političke stranke, koja nije puno marila za nacionalu pripadnost svojih članova. Zadnja je sjednica održana dvadesetak dana prije nego što će biti jednostrano proglašeno da grad i općina postaju srpski i da pripadaju nekoj novoj

¹ Korzo (*ital. corso*) smo nekada zvali najčešće glavnu gradsku ulicu i svojevrsni izlog grada, odnosno glavno gradsko šetalište

²VIS-skraćenica za vokalno instrumentalni sastav koji je najčešće imao tri električne gitare (solo, ritam,bas) i bubnjeva, a bilo ih bezbroj, po ugledu na The Beatlese, tada kulturni rock i pop sastav iz Liverpula

državnoj tvorevini nazvanoj Republika Srpska.

Da, pokraj parka je i hotel koji se nekada zvao "Bosna". Sada je renoviran, mnogo je veći, noviji i ljepši, samo nije završen. Ne znam ni kako se zove jer ne radi. Kažu da je investitor zapao u finacijske probleme iz kojih ne može izaći već godinama, pa rekonstrukciju hotela ne može završiti.

Vidi se i katolička crkva. Nije to ona koja je sagrađena 1908. godine u koju me je mama tjerala na vjeronauk. Ta je zapaljena i srušena odmah kad je grad proglašen srpskim ali je na istom mjestu ponovo izgrađena nova, kad su ratni sukobi u Bosni prekinuti, ne razumom nego sporazumom u Daytonu.

Odmah nasuprot crkve je i nekadašnji Sekretarijat za narodnu obranu i Štab teritorijane obrane, gdje sam često dolazio na vojne vježbe. U štab me nisu više zvali od onda kada su u naš grad prestale dolaziti novine iz Hrvatske, kad je Republika Hrvatska proglasila samostalnost i kad je "ukinut" četvrti kanal na kome se mogla gledati hrvatska televizija. Od tada više nikada nisam pozivan.

Ne vide se jedino dvije pravoslavne crkve. Ni ona što postoji još iz doba od prije Prvog svjetskog rata, a ni druga, nova, izgrađena zbog velikog priliva vjernika. Čudan je to grad. Tu su propali i Otomansko carstvo, i Austro-Ugarska Monarhija, pa čak se i moćni Treći Reich iz njega morao povući.

Gradom dominira jedna srednjovjekovna tvrđava koja se prvi put spominje još 1415. godine za vrijeme ugarskog kralja Sigismunda. Zvali smo je Gradina. Ona je smeštena na najvišoj točki i oko nje je zapravo i nastala nekadašnja bosanska kasaba, koja će kasnije postati moderan i velik grad. Sa Gradine *puca* pogled na široko područje grada, a ispod nje su i dvije džamije. Jedna je bila izgrađena još 1906. godine, a druga nešto kasnije. Preživjele su svjetske ratove ali ovaj zadnji, što nije bio svjetski, nisu. Obadvije su srušene. No, nakon proglašenja mira, ponovo su obnovljene.

Na Gradini nikada više nisam bio od one 92. godine. Htio ili ne, meni je u besanim noćima u jednom drugom gradu i petoj mi državi po redu, samo i uvijek u mozgu, prastara slika snimljena u mladosti, kao neki program na PC-u koji ne možeš izbrisati iz memorije. Ta mi se slika javlja i kad gledam zatvorenih očiju i nisam sposoban izbrisati je. A možda to i ne želim.

Dakle, tu u centru grada je sada veliki kafić koji se proteže od trgovačkog centra pa čak do same ulice. A taj trgovački centar izgrađen prije ovog rata kad su većina u gradu bili Bošnjaci pripadao je lancu robnih kuća "Beograd". Sada kad su u gradu većina Srbi u njega se smjestio zagrebački "Konzum". Čudan je to grad.

Dok čekamo Ivanu, moj prijatelj i ja nastavljamo svoje priče iz mladosti. Kao da naše tragove po tom korzu nisu odavno izbrisali vjetrovi rata i novi sloj asfalta. Za stolom do nas sjede dva ozbiljna čovjeka, od kojih jedan ustade, kulturno se obrati, pruži mi ruku i nasmija se. Odmah

sam ga prepoznao. Uvijek je bio pristojan, zgodan, vitalan, sportski tip. Vršnjak je moje supruge Višnje, zajedno su išli u osnovnu i stanovali u istom kvartu zvanom Čaršija. Zvali smo ga Džega. Poznavali smo se dobro kroz sportske aktivnosti. On se posvetio nogometu, završio je neki fakultet za sport i bio svojevremeno trener lokalnog nogometnog kluba. Za razliku od njega, ja sam se preko 30 godina bavio sportom koji nije atraktivan kao nogomet, ali sam i ja na kraju karijere završio kao trener. Danas više nema mojih sportista, ni mog sporta u ovom gradu, niti objekta u kome su se natjecanja odvijala, pa ne treba ni trenera.

Kako si, gdje živiš, jesi li u mirovini...? To su uglavnom pitanja koja se među nama izbjeglicama i nekadašnjim poznanicima razmjenjuju, nakon što se nismo vidjeli četvrt stoljeća. Onda se ja pozdravljam i sa čovjekom koji sjedi sa Džegom za istim stolom. On je stariji od mene nekoliko godina i ja ga dobro znam po nadimku, a mislim da mu je ime Ibrahim. Vidim da on mene nije prepoznao. Obično se uvijek bolje pamte oni stariji od tebe, a ne mlađi. A možda i nije samo to. Možda sam ja emotivan, pa i *previše dobro pamtim*, kako mi spočitavaju moja djeca. Možda on i ne zna koliko mi imamo dodirnih točaka i nije mu poznata cijela povijesna priča. Ili ne zna ili se ne sjeća da su moj ujak i njegov otac bili prvi taksisti u našem gradu, negdje početkom '40. godina. E, da je to sve ! Ali nije. Moja i njegova majka rođene su u istom mjestu, nekoliko kilometara od našeg grada. Išle su zajedno u osnovnu i bile su jedine djevojčice u toj školi o čemu svjedoči jedna jedina fotografija iz 1923. godine, koja mi je od moje majke ostala.

Mogu li ja to sada sve njemu ispričati i podsjetiti ga? I on i ja prešli smo sedamdeset. Da li bi on što osjetio i da mu ispričam ovu istinitu priču o našim majkama? A trebao bi osjetiti jer roditelji ti daruju ono što nitko drugi ne može i što ćeš samo jedanput izgubiti. Ne možeš to zaboraviti. Ali, vrijeme čini svoje. Tragovi se brišu i nestaju. Mi starimo i zaboravljamo čak imena, vremena, događaje i uspomene. Zanima li to koga danas? On je već predugo stranac i tamo gdje živi i ovdje gdje je živio. Žena mu je stankinja, djeca također. Što sad on osjeća prema ovom svom gradu? Zašto je došao i što traži ? Traži isto što i ja. Uspomene ! A naći će samo grobove zauvijek usnulih roditelja. Nove zgrade, novi ljudi, novi običaji...Nisu važne samo zgrade: ona u kojoj si se rodio, u kojoj si škola pohađao, gdje si živio, gdje si radio, gdje si se vjenčao, gdje su ti se djeca rodila... Važni su prijatelji. Zato se nikada ne vraćaj u grad iz mladosti jer nećeš tamo naći ono što tražiš i ono što si mislio da još postoji.

Dok čekamo Ivanu, odlučio sam da ovo zapišem. Možda radi nje ili nekoga tko je emotivan kao ja, a živjeti će dulje od mene.